

rounded appearance as may be visible in well-preserved specimens. Such details, as also how the edge part has worn, is most easily observed by treating iron objects with the chelating agent EDTA and ultrasound. For most of the coatings on knives found on settlement sites, where the earth is rich in phosphate and thus protects against corrosion, are surprisingly little oxidized, i.e. the coatings now covering the knife chiefly consist of deposits, more or less contaminated with iron, and coming from the surrounding earth. The corrosion accounted for on a

couple of the Helgö knives is probably secondary, i.e. it arose when the objects were taken out of the ground and varnished without prior dechlorination.

The present author's own experience from the study of material from Birka shows that an EDTA treatment should precede the metallographic analysis as this makes it possible to select a representative material. Metallographic polishing tests of entirely corroded knives give very little knowledge compared to the work put in.

Övre Norrland på gott och ont

Av Inger Zachrisson

»Sten-brons-järn i övre Norrland. Kronologiska nivåer belysta av nya fynd i Skellefte-Byske älvdalar» är titeln på en uppsats av Hans Christiansson i den år 1973 utkomna festskriften till Ella Kivikoski (Honos Ella Kivikoski. Finska fornminnesföreningens tidskrift 75, Helsinki, s. 20-29). Då undertecknad sedan några år för Riksantikvarieämbetets, Statens historiska museums och Stockholms universitets forskningsprojekt »Norrlands tidiga bebyggelse» arbetar med en sammanställning av material från järnåldern och tiden därefter från just detta område – dels fynd från sjöregleringsundersökningarna, dels under senare år framkomna lösfynd – var det med särskilt intresse jag nyligen tog del av artikeln, fr. a. vad som där behandlas av järnåldersproblemet.

Ett av de viktigaste spörsmålen för mitt vidkommande har varit att försöka följa samerna bakåt i tiden, bl. a. genom att söka utröna hur långt vi med det material som nu står oss till buds kan följa säkert samiska

gravar. Det är en fråga av allra största intresse. Efter att på de första sidorna ha presenterat några nya intressanta fynd från Storavan, kommer Christiansson på s. 22 in på vad han kallar den samiska järnåldern, och skriver:

»På svensk sida har ju ännu ej gjorts något mer omfattande undersökningsarbete för att söka få klarhet i de olika faserna av samekulturens äldre skeden genom systematiska undersökningar av lappvallar. Däremot har ju gravundersökningar företagits där järnföremålen kunnat ge dateringsgrundande underlag, men de för ej längre bakåt än senare delen av yngre järnålder (Manker 1961, Westin 1962, s. 62 ff).»

Den vanliga uppfattningen är dock att den äldsta säkert belagda samiska graven på svenskt område är den från Forsbäck vid Guttuberget i Tärna socken (se kortfattat hos Manker, E. 1961, Lappmarksgravar, Acta lapponica XVII, s.97. Bearbetning av undertecknad pågående). Tidssättningen till

senmedeltid stöder sig dels på föremålen, dels på en C14-datering. Bland säkert samiska drag kan nämnas delvis ornerade ben- och hornföremål och rester av sen-trådssydd näver.

Vad ger hänvisningarna? Westins översiktliga arbete i del I av Övre Norrlands historia, 1962, nämner på s. 62 ff inte något om samiska gravar – kapitlet har dock titeln »Om lapparna och deras härstamning». Mankers arbete 1961 (a. a.) behandlar däremot just lapska gravar. Då ingen närmare sidhänvisning ges, ligger det närmast till hands att gå till sammanfattningen s. 194 f av fynd av gravgåvor i gravar från svensk lappmark (underförstått lapska). Vad gäller 19 av de 21 upptagna gravplatserna visar det sig efter en genomgång av boken att det med stor sannolikhet är fråga om gravgåvor från nyare tid. Cirka hälften av materialet består dock av traditionsuppgifter och kan därför ej kontrolleras. Därtill tar Manker med en välkänd grav från Abelvattnet i Tärna socken, daterad till 500-talet, som han säger ifrån icke vara lapsk.

Slutligen tar Manker upp fynden från Gaisaren, Vardofjäll, Vilhelmina socken (jfr a. a. s. 99 f, inv.nr 192), osakkunnigt framtagna i ett eller två rösen. Av föremålen har en järnyxa och ett ovalt spänne daterats till vendel- respektive vikingatid (se Serning, I., Övre Norrlands järnålder, 1960 s. 154, 36). Manker stöder sig på Hvarfner, som i sitt arbete om Ångermanälvens källområden 1957 s. 31 anser det »möjligt» att graven är lapsk, fr. a. på grund av dess läge i fjällvärlden och att yxan har högre ålder än spännet. Serning däremot (a. a. s. 89) är tveksam. Det finns också enligt undertecknad minst lika goda skäl att betrakta graven som skandinavisk, både p. g. a. fynden och gravformen. Vad beträffar läget vet vi ingenting om vilka äldre färdvägar som kan ha gått fram i området – Vardofjällen ligger på gränsen till Norge, intill den nuvarande riksvägen Sverige-Norge längs Vapstälven, säkerligen en god förbindelseled sedan gammalt.

Det måste alltså vara dessa osakkunnigt

framkomna fynd som varit underlag för Christianssons diskussion i saken. Risken är dock stor att de läsare som inte ger sig in på det tämligen mödosamma arbetet att kontrollera referenserna alltför bokstavigt anammar det sagda. Tills nya fynd eller säkrare belägg framkommit, måste vi tyvärr nöja oss med att konstatera, att den äldsta bevisligen samiska graven på svensk mark ej är äldre än cirka 500 år. Därtill kan nämnas att två samiska klippgravar från Abelvattnet efter nya undersökningar daterats till 1500–1600-tal (Norrman, J. 1969, i Nordsvensk forntid, s. 230 ff.). Det material som hittills har kunnat tidfästas är alltså sent. Även andra fynd bestyrker detta.

Av intresse ur »järnålderssynpunkt» är därnäst publiceringen av den märkliga karelska kniven från Garaselet vid Byske älv – ett fynd som Hans Christiansson med rätta kan vara stolt över. På samma plats har man även fått fram järnsmältor. Men påståendet att »Garaselet är den första förhistoriska järnbearbetningsplatsen, som påträffats i Västerbotten» kan inte stå helt oemotsagt. Det framgår inte av texten om smältorna framkommit i daterande sammanhang. Järnslag är för övrigt långt ifrån ovanligt att finna på norrländska boplatser.

Att i samband med dateringen av kniven sätta det kända Gråträskfyndet till 1100-tal är också en sanning med modifiering. Inga Serning har i sitt arbete om de s. k. lapska offerplatsfynden (1956 s. 95) klart sagt att de yngsta daterbara föremålen i fyndet är från 1200–1300-tal. Det torde dessutom vara synnerligen tveksamt – som också Serning framhåller – om detta är ett offerfynd. Rör det sig om en hantverkarens depå, vilket är mera troligt, kanske fyndet i sin helhet måste dateras till denna tid.

Sist i uppsatsen presenterar Christiansson Kjell Lundholms intressanta undersökningar vid Kyrkbyn vid Pite älv inte långt från Piteå och konstaterar att »Genom påträffandet av anläggningen vid Kyrkbyn blir såväl Gråträsk som Garaselet inlämnade (bör vara inlemmade) i ett naturligt system. Handelsplats-jaktplats-

järnframställningsplats—offerplats på mindre än 50 km avstånd från varandra.» Är de verkligen samtida? Och är det nära? Avstånden från fyndplatserna i inlandet till Kyrkbyn visar sig på kartan vara ett gott

stycke mer än 50 km — fågelvägen. De ligger dessutom vid olika vattendrag.

Hur skall vi någonsin kunna komma till rätta med de svåra problemen om vi med så svepande drag målar upp bilden av Övre Norrlands forntid?

Northern Norrland—For and Against

This article deals with 'Stone-Bronze-Iron in Northern Norrland' by Hans Christiansson (in *Honos Ella Kivikoski, F.F.T. 75, Helsinki 1973*). The present author works for the research project Early Norrland on a compilation of Northern Norrland material from the Iron Age and later.

Christiansson's article (p. 22) conveys the impression that Lapp graves with iron objects from about 600–1000 A. D. have been investigated. This is based on a grave from Gaisaren, Vardofjäll, Vilhelmina parish, published by Manker (1961,

p. 99 f), which, however, was not investigated by experts and, according to archaeologists, is probably Scandinavian.—The oldest grave on Swedish soil proved to be Lappish is not more than about 500 years old.

Finally, the author points out, in connection with some findspots in Northern Norrland, how hazardous it is to talk vaguely—as does Christiansson—of a 'natural system'; the places concerned are far apart and need not be contemporary at all.